

Jiří KUBEŠ

Rosenbergica 3.

Mezi hlavní městskou a venkovskou rezidencí

Komunikace Petra Voka z Rožmberka s pražskými hospodáři (1594-1611)

V nedávné době byla nastíněna teze o postupné urbanizaci šlechty v českých zemích v raném novověku.¹ Autor této teze se pokusil nahlédnout problematiku aristokratické rezidenční sítě v její proměně během 16. a 17. století a zdůraznil zejména posun významu hlavních městských rezidencí, jež se stále častěji stávaly místem dlouhodobého pobytu šlechty na úkor dříve preferovaných venkovských sídel. Tento trend představil zejména v souvislosti s prosazujícím se habsburským absolutismem. Zároveň upozornil na nutnost zkoumání šlechtických itinerářů, které dokáží zodpovědět otázky o preferenci jednotlivých šlechtických sídel, mohou naznačit základní obrysy vztahu urozeného jedince k jeho rezidencím a tím pomoci zrekonstruovat podobu různých šlechtických životních stylů.²

Proces urbanizace byl nesporně trendem (alespoň u aristokracie), přesto neprobíhal u všech šlechtických rodů současně a někteří jedinci k preferenci městských sídel z různých důvodů nikdy nedospěli nebo od ní museli ustoupit. Jako každé pravidlo má tedy i teze o urbanizaci množství výjimek „potvrzujících“ v konečném důsledku tezi samu. Asi nejvýznamnějšími výjimkami byli v 17. století Petr Vok z Rožmberka, Karel starší ze Žerotína či Adam Pavel Slavata z Chlumu a Košumberka. Zejména pro posledního z Rožmberků se zachovalo množství unikátních pramenů dokazujících jeho postoj k jeho hlavní městské

¹ Srov. Petr MAŤA, *Soumrak venkovských rezidencí. „Urbanizace“ české aristokracie mezi stavovstvím a absolutismem*, in: Václav BŮŽEK - Pavel KRÁL (edd.), *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku* (Opera historica 7), České Budějovice 1999, s. 139-162.

² K tomu blíže článek Jiří KUBEŠ, *Sídla Jana Jiřího Jáchyma hraběte Slavaty z Chlumu a Košumberka (1634/37-1689) v proměně* v tomto časopise.

rezidenci, paláci v Praze na Hradčanech.³ Až do konce roku 1603 pravidelně využíval svých hlavních městských i venkovských sídel, přičemž dával určitou přednost svým jihočeským statkům.⁴ Politicko náboženské důvody jej však donutily tento stav změnit a rožmberský vladař od konce 1603 již Prahu nikdy nenavštívil. Zemřel v listopadu 1611.⁵

Z jeho hlavní venkovské rezidence, jihočeské Třeboně, se sice stalo opoziční politické centrum, statky v Praze a okolí však poslední Rožmberk vlastnil až do své smrti. Spravoval je pro něj zvláštní úředník, který byl zván pražským hospodářem a sídlil v paláci na Hradčanech.⁶ Lidé zastávající tuto funkci patřili mezi špičky zvláštní profesní skupiny raně novověké společnosti, kterou dnes známe jako vrchnostenskou byrokracii. Tyto osoby přejaly v době nepřítomnosti velmožů na venkovských i městských statcích převážnou část jejich správních pravomocí. Byli to oni, kdo sehráli zásadní roli v dějinách lokální politické, správní, právní a ekonomické moci.⁷

Konkrétně rožmberský hospodář se stal v době vladařovy nepřítomnosti v Praze jeho hlavním tamějším zástupcem se zvláštními pravomocemi, které vyplývaly ze specifičnosti tohoto úřadu a jeho umístění do hlavního města země:

---

³ K rožmberskému majetku v Praze a okolí srov. Jiří KUBEŠ, *Jan Libra ze Soběnova - rožmberský hospodář v Praze a jeho každodenní život (1604-1609)*, Pražský sborník historický 31, Praha 2000, s. 95-99.

⁴ Srov. itinerář Petra Voka z Rožmberka v práci Jiří KUBEŠ, *Kuchyně a zásobování rožmberských sídel (Příspěvek ke komunikaci ve společnosti aristokratického dvora Petra Voka z Rožmberka v jeho vedlejší, dočasných a příležitostných rezidencích v letech 1592 až 1602)*, České Budějovice 1998 (diplomová práce HU JU), s. 121-133. V Praze trávil v letech 1593 - 1603 mezi 48 a 169 dny (v průměru 103 dny) a v hlavní venkovské rezidenci (do 1602 Český Krumlov, pak Třeboň) v té samé době mezi 118 a 228 dny (průměrně 173 dní).

⁵ Srov. Jaroslav PÁNEK, *Poslední Rožmberk. Příběh Petra Voka*, Praha 1996.

⁶ V rožmberském prostředí známe jejich posloupnost od roku 1594. Do 1611 se ve funkci vystřídalo sedm osob. K tomu J. KUBEŠ, *Jan Libra*, s. 99-101. Tuto funkci je možné doložit i u ostatních šlechtických rodů, každý ji však vnímal poněkud odlišně. Je znám hospodář hradčanského paláce Jana Jiřího ze Švamberka a jeho syna Petra Jan Reš (doložen 1611-1616, srov. Jiří KUBEŠ, *Švamberkský dvůr v Třeboni v letech 1611/1612-1620*, in: V. BŮŽEK - P. KRÁL (edd.), *Aristokratické rezidence*, s. 467), hospodář hradčanského paláce Volfa Novohradského z Kolovrat Litmír (srov. SOA Třeboň, CS-registratura, sign. II. 217 A-8, kart. 140, hospodářská zpráva Jana Libry z 10. 9. 1605). 2 hospodáře živil ve svých domech (palác na Hradčanech a dům na Malé Straně u sv. Tomáše) i roudničtí Lobkovicové ve dvacátých až čtyřicátých letech 17. století (SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, Lobkovicové roudničtí - Rodinný archiv, sign. H 10/1, fol. 121-122, 124-125, 128-133 a jiné; sign. H 10/2, zejm. fol. 52, 131-132, 190-191, 245-276 - jednalo se o Václava Reimara (doložen 1649) a Matěje Macha (doložen 1633-1649)). Hospodář podřízený pražskému úředníkovi je znám i z prostředí pánů z Hradce z druhé poloviny 16. století (srov. Václav LEDVINKA, *Dům pánů z Hradce pod Stupni (Příspěvek k poznání geneze a funkcí renesančního šlechtického paláce v Praze)*, FHB 10, 1986, s. 285).

⁷ K fenoménu vrchnostenské byrokracie i s odkazy na literaturu naposledy Josef HRDLIČKA, *Autobiografie Jana Nikodéma Mařana Bohdaneckého z Hodkova*, České Budějovice 2003, zejm. s. 7-14.

Předně vystupoval jako správce rožmberského majetku v Praze a okolí⁸ a vedl veškeré nutné účty vyplývající z této činnosti, zejména účty důchodní. Dále to byl různým způsobem agilní zástupce vrchnosti v některých jednáních, loajální listonoš rožmberských dopisů, méně či více úspěšný hospodář, ale i různě podnikavý nákupčí - dodavatel viktualií a dalších předmětů denní i sváteční spotřeby dvora. V neposlední řadě také zprostředkovával zprávy o politickém a společenském dění v metropoli Čech svědčící o jeho specificky širokém obzoru.⁹

Intermezzo 1

(Kariéry hospodářů do doby nástupu do této funkce)

O Janu Studničkoví (ve funkci březen 1594 - duben 1596) víme pouze to, že byl usazen v Třeboni, kde pracoval jako sládek a byl osvědčeným služebníkem rodu z doby regentství Jakuba Krčína z Jelčan.

Jan Ledenický (duben 1596 - únor 1599) se narodil okolo roku 1550 v městečku Ledenicích. Na konci sedmdesátých let již byl českokrumlovským měšťanem. Vlastnil zde na náměstí zájezdní hostinec „U Podlahů“, v kterém ubytoval diplomatická poselství směřující ke dvoru Petra Voka z Rožmberka. Spolupracoval s regentem Jakubem Krčínem z Jelčan a v devadesátých letech vykonal pro rožmberského vladaře mnoho služebních cest, které směřovaly ze 60% do Prahy. Podnikal s rybami, doprovázel Petra Voka v roce 1594 do Uher, ale do roku 1596 nezastával žádnou oficiální funkci.¹⁰

Jestliže Jan Ledenický nezastával před svým jmenováním pražským hospodářem žádnou úřednickou funkci, byl pravděpodobně výjimkou. Jeho následovník Adam Matyades (únor 1599 - duben 1601, duben 1602 - prosinec 1604), rodák z Veselí nad Lužnicí, měl již bohaté písařské zkušenosti. Jen v devadesátých letech 16. století zastával pozice bechyňského důchodního písaře (do 1596). Následně se stal důchodním písařem milíčinským a teprve z této funkce se posunul v dubnu 1599 do úřadu pražského hospodáře, kam byl prosazen díky svým konexím s komorním písařem Martinem Grejnarem, buchalterem Janem Nygrínem a kuchmistrem Jindřichem Vintířem z Vlčkovic.¹¹

I Jan Libra (prosinec 1604 - říjen 1609) prošel několika funkcemi, než zakotvil v Praze. Tento soběslavský rodák nejdříve působil v letech 1601 až 1602

---

⁸ Opatrovali písemný inventář majetku, který jim byl předán v den nástupu do funkce. Stalo se tak prokazatelně u Jana Studničky (inventář pořídili Abrahám Mecerod a sekretář Martin Šurer a byl mu stanoven plat 100 kop grošů míšeňských ročně) a Adama Veselského (inventář sepsal Václav Březan za pomoci Jana Benýdka a Bartoloměje z Fliessenbachu). Srov. Václav BŘEZAN (ed. Jaroslav PÁNEK), *Životy posledních Rožmberků*, II, Praha 1985, s. 516 a 554.

⁹ O náplni funkce hospodáře srov. detailně J. KUBEŠ, *Jan Libra*, s. 101-131.

¹⁰ Srov. podrobně Aleš STEJSKAL - Milan BASTL, *Vzestup a pád rožmberského úředníka*, Historický obzor 6, 1995, s. 118-123.

¹¹ K tomu „kuchyňské“ účty v SOA Třeboň, CR, registratura, z Rožmberka, sign. 22a a 22c a V. BŘEZAN (ed. J. PÁNEK), *Životy*, II, s. 527.

jako netolický důchodní písař. Po odstoupení netolického panství císaři Rudolfovi II. přešel do úřadu třeboňského pivovarního písaře (do prosince 1604).¹²

O Jiřím Kumorovi (duben 1601 - duben 1602), Janu Lomnickém ze Šebínu (říjen 1609 - říjen 1610) ani o Kryštofu Flekovi (říjen 1610 - listopad 1611?) nejsou bližší podrobnosti z jejich předpražského života známy.

Souhrnně vzato, všichni rožmberští pražští hospodáři tedy pocházeli z městského prostředí jižních Čech, kde ležely jejich kořeny a odkud si přinášeli svůj výchozí sociální status.

Funkce pražského hospodáře byla mnohvrstevnatá a vyžadovala množství osobních kvalit. Podle toho také přistupoval vladař k volbě nových pražských hospodářů. Většinou preferoval již dříve osvědčené úředníky a služebníky (Veselský, Libra), ale ne vždy měl šťastnou ruku (Ledenický, Veselský). Často si byl vědom některých hospodářových nevyhovujících vlastností ještě před jeho nástupem do funkce (Lomnický a jeho sklon k opilství).¹³ Hospodáři setrvali ve své funkci v průměru asi 2 až 5 let a toto místo představovalo nezanedbatelnou složku jejich kariéry, v níž jim mohla pomáhat i jejich žena (Veselský). Vystával před nimi obzor rezidenčního císařského města a hlavního města království přesahující jim dosud známé horizonty. Získali zde nové zkušenosti a mohli pak aspirovat i na vyšší rožmberské úřady nebo jiné pozice mimo rožmberské služby. To vše však do jisté míry záviselo na jejich vztahu k Petru Vokovi a jejich dostatečné loajalitě či množství přímluvců u dvora. Vztah vladař - hospodář pro ně zůstával určujícím a nabýval různých podob vyplývajících z faktu, že pražský hospodář musel udržovat pravidelný kontakt s aristokratem a jeho činnost podléhala kontrole.

První formou takového vztahu byla vzájemná korespondence,¹⁴ která měla být z hospodářovy strany vedena přibližně jednou týdně. V ní se odrážel postoj

¹² Údaje poskytly „kuchyňské“ účty v SOA Třeboň, CR, registratura, z Rožmberka, sign. 22 a, fasc. II a III.

¹³ Srov. text instrukce z 24. 10. 1609 (SOA Třeboň, CS-registratura, sign. II. 217 A-8, kart. 140): *Dává se toho od některých hodnověrných lidí správa, obzvláště pak od jeho vlastního otce, že by každý ráno pálení náramně užívatí a ním se i opíjeti jměl, protož Jeho Mi[lost] pán takové pití páleného dokonce zapovídati ráčí, jeho aby vším způsoben prázen byl a takového škodlivého nápoje neužíval, pod skutci trestáním.*

¹⁴ Srov. hospodářské zprávy Jana Libry z let 1605-1609. Třicet sedm z nich je uloženo v SOA Třeboň, CS-registratura, sign. II. 217 A-8, kart. 140. Ostatní čtyři jsou součástí sbírky Historica Třeboň. Jedná se o čísla 7622 (20. 9. 1605), 7682 (17. 3. 1608), 7693 (18. 4. 1608) a 7700 (20. 5. 1608). Jejich edici ve formě registů jsem vypracoval v J. KUBEŠ, *Jan Libra*, s. 137-145. Jediná dochovaná zpráva Adama Veselského (15. 11. 1601) je uložena v SOA Třeboň, CS-registratura, sign. II. 357 - 6n, kart. 212. Dvacet pět listů Petra Voka Adamovi Veselskému z období březen 1602 až říjen 1604 se dochovalo v SOA Třeboň, CR, registratura, z Rožmberka, sign. 9c, fol. 11 (31. 3. 1602), fol. 12-12' (2. 4. 1602), fol. 12' (2. 4. 1602), fol. 23 (17. 4. 1602), fol. 37' (28. 4. 1602), fol. 47' (10. 5. 1602), fol. 65' (19. 6. 1602), fol. 85' (14. 7. 1602), fol. 164 (4. 12. 1602), fol. 184 (3. 2. 1603), fol. 186' (6. 2. 1603), fol. 194' (25. 2. 1603 - originál dopisu se zachoval TAMTÉŽ, sign. 22a, fasc. I), fol. 211'-212 (15. 4. 1603), fol. 265-265' (9. 9. 1603), fol. 266' (15. 9. 1603), fol.

obou účastníků této komunikace. Vladař přikazoval, co vše má hospodář na jeho přání vykonat a zadával úkoly. Pokud byl s odvedenou prací spokojen, nechával hospodáře bez další kontroly. Informace o splněných úkolech přijímal v hospodářských zprávách a ve formě věcí odesílaných z Prahy na jih Čech či v pravidelně měsíčně přicházejících důchodních účtech. Pokud v nich neshledal přílišné závady, zůstával jejich vztah u této první formy. I tak ale mohl vyslechnout i jiné hlasy popisující hospodářovu pražskou aktivitu, a to nejčastěji (v letech 1600 - 1604) z úst svého kancléře, který v Praze často pobýval.

Stávalo se však, že vladař a jeho služebníci objevili závady v účtech nebo nabývaly na intenzitě varovné hlasy. První Rožmberkovy reakce byly písemné a vyptával se v nich hospodáře na příčiny nedostatků, leckdy připojil i varování, jak se stalo v případě Adama Veselského. První Vokova výtku nesla datum 17. dubna 1602 a reagovala na povýšenecký životní styl Adama Veselského a jeho ženy Alžběty.¹⁵ Petr Vok mu psal: *Mám toho zprávu, že se začasté s ženou tvou projíždíš a koní mých k tomu potřebuješ, což mi se to nic nelíbí.* Vladař Veselského varoval, aby to již bez jeho povolení nečinil a doporučil mu, aby se více staral o úřední věci než o své osobní záležitosti.¹⁶ Velkopanský život vedl i Jan Ledenický, jak dosvědčil jeho služebník Kříž, který vypověděl, že Ledenický *zbytečně a daremně utrácel, a tak sobě počínal, jako by znamenitým pánem byl.*¹⁷

Při zjištění nesrovnalostí v účtech si vladař většinou vyžádal písemné vysvětlení tohoto stavu. Jedno takové pochází z pera Jana Libry z roku 1607 a je nadepsáno *Zpráva J[eho] M[ilosti] panu panu mému milostivému na nedostatky vystavený z počtův mých pražských ročních do s[vatého] Havla 1607, jakž níže psáno jest.*¹⁸ Libra v něm reagoval celkem na 14 „nedostatků“ svého účtu, a to většinou vysvětlujícím stylem, kterým dokazoval, že chyba není na jeho straně. Pokud neměl vysvětlení, přiznal kajicně své pomýlení. Z celé zprávy vyzařuje osoba loajálního úředníka, jenž si je vědom své závislosti na rožmberském vladařovi. Petr Vok se však většinou spokojil s jedním upozorněním a varováním. U Jana Libry jich více nebylo potřeba, jiný vztah si však postupně vytvořil k Janovi Ledenickému a Adamovi Veselskému. U posledně jmenovaného je doložen celý vztah jednostranně z pohledu korespondence posledního Rožmberka.

291'-292 (14. 12. 1603), fol. 298 (30. 12. 1603), fol. 299-299' (30. 12. 1603), fol. 300' (2. 1. 1604), fol. 301' (5. 1. 1604), fol. 307-307' (20. 1. 1604), fol. 336 (1. 5. 1604), fol. 341'-342 (10. 6. 1604), fol. 346' (8. 7. 1604), fol. 373' (14. 10. 1604). Protože tyto dopisy pocházejí z kopíáře, činí si korespondence rožmberského vladaře s Adamem Veselským v dané době nárok na úplnost.

¹⁵ Adamova manželka Alžběta byla spolutvůrkyní Veselského kariéry. Tato emancipovaná žena často vystupovala velmi samostatně. Unikátní důkaz jejího počínání byla například poměrně nehorázná žádost o koupi jednoho vokovického dvora po nebožtíkovi Honzovi pro vlastní potřebu. Petr Vok na její žádost reagoval v dopise Adamovi Veselskému z 15. 9. 1603 slovy: *...můžeš jí oznámiti, že nikoliv toho býti nemůže.* Nařídil hospodáři, aby dvůr osadil nějakým poddaným, který by na něm pracoval. Srov. TAMTÉŽ, fol. 266'.

¹⁶ Srov. TAMTÉŽ, fol. 23.

¹⁷ K tomu A. STEJSKAL - M. BASTL, *Vzestup*, s. 119.

¹⁸ Srov. SOA Třeboň, CS - registratura, sign. II. 217 5, fasc. 139.

U obou mužů přesáhly vzájemné vztahy s vladařem onu první formu kontroly pomocí korespondence. Opakované nedostatky shledávané v jejich výkonu služby nutily Petra Voka jednat, neboť byly poškozovány jeho zájmy a defraudován jeho pražský majetek. Jan Ledenický udržoval od listopadu 1596 poměr s kurtizánou Kateřinou, který ho stál nejméně 500 kop grošů míšeňských. Tyto peníze však nebral ze svého, ale počal zpronevřovat svěřený majetek. Z panských peněz si opravil a vybavil vlastní pražský dům (tzv. Koverforčrovský). Prodávával načerno panské naturálie a čerpal jako zástupce vrchnosti také úvěr od rožmberských bankéřů a obchodníků. Podvodně získal za pomoci svého služebníka Kryštofa Kříže přes 320 kop grošů míšeňských patřících českokrumlovské městské radě a navíc zorganizoval fingovanou loupež úředních peněz, která měla zamaskovat chybějící finance.¹⁹

Také Veselský byl „zkušeným“ úředníkem, což se projevilo nejen na stylu vedení a aritmeticky přesných součtech jeho důchodních účtů, ale i na způsobu, jakým zacházel se svěřeným majetkem.²⁰ Ani on se nevyhnul častým defraudacím malých částek peněz a tajného rozprodávání dobytka z vokovického dvora nebo dřeva splaveného do Prahy po Vltavě z jihu Čech. Vzájemná korespondence rožmberského vladaře a pražského hospodáře přímo oplývá spoustou výtek Petra Voka na svého neposlušného úředníka. Zároveň vypovídá o vladařově bezmoci nějakým způsobem hospodáře napravit, protože žádné písemné argumenty a příkazy zřejmě na Veselského neudělaly dojem.²¹

Po první výtce z roku 1602 byl dlouho klid až do dubna 1603, kdy Petr Vok napadl Veselského hospodaření s panským dřevem, s kterým prý hospodář vysloveně plýtvá a prodává ho náhodným zájemcům bez vladařova souhlasu. Rožmberk ho žádal, aby mu neprodleně odeslal účty o hospodaření se svěřeným dřevem.²² Opět zavládl načas klid. Petr Vok však pravděpodobně požadované účty neobdržel, protože v prosinci 1603 (sic!) znovu Veselskému opakoval (podruhé, po tři čtvrtě roce, opět velmi mírně), že žádá účty o hospodaření se dřevem od jeho nástupu do služby až do současné doby.²³ Veselský se dál choval, jako by žádné dopisy nedostal, a tak se vztah Petra Voka k hospodáři dále vyostřoval již na přelomu let 1603 a 1604. Dne 30. prosince dal vladař napsat Veselskému dokonce dva listy. V prvním mu vytýkal pouze to, že mu sice poslal z Prahy sušené ovoce a

¹⁹ Srov. detailně A. STEJSKAL - M. BASTL, *Vzestup*.

²⁰ Důchodní účty jsou uloženy spolu s účty jeho předchůdců v SOA Třeboň, CS-registratura, sign. II. 217 A-5, kart. 139.

²¹ Veselský si v Praze vytvořil rozsáhlou síť konexí, které sahaly od členů hradčanské městské rady přes zemské úředníky až k císařským komorníkům Langovi a Ruckému. Díky tomu, že se dobře zajistil, mu nevadilo Rožmberkovo negativní hodnocení. Více byl závislý na přízni svých úřednických kolegů, kteří ho do funkce prosadili. Takový předběžný závěr z Veselského kariéry si utvořil Aleš STEJSKAL, *Finanční zpronevěry a jejich funkce v politické a kulturní reprezentaci vrchnostenské byrokracie v Čechách na přelomu 16. a 17. století (Perspektivy výzkumu)*, Acta Universitatis Purkynianae, Philosophica et historica I, Ústí nad Labem 1992, s. 85-86.

²² Srov. SOA Třeboň, CR-registratura, z Rožmberka, sign. 9c, fol. 211'-212 (15. 4. 1603).

²³ Srov. TAMTÉŽ, fol. 291'-292 (14. 12. 1603).

víno, ale chybí zpráva o tom, kolik věder vína ještě v Praze zbývá. Druhý dopis z téhož dne byl napsán ironicky, protože služebníci starého Rožmberka přišli na to, že Veselský poslal vína méně, než napsal do průvodního dopisu. Vladař se výsměšně ptal, jak to Veselský měřil, že jedno celé vědro schází. To byla naprosto zjevná, až drzá zpronevěra, ale Petr Vok se stále zdržoval jakýchkoli ostřejších argumentů a na závěr listu opakoval své doufající věda, že vůli mou jistou na tom naplníš.²⁴

Teprve v této fázi přešel vladař k druhé formě kontroly hospodářových aktivit. Vyslal do Prahy svého zástupce, jenž měl zjistit pravý stav věcí. To se stalo v případě Ledenického, kterého přijel do Prahy „zkontrolovat“ Rožmberkův favorit kuchmistr Jindřich Vintíř z Vlčkovic. Podobně se za Veselským dostavil v květnu 1604 buchalter Pavel Náčelek s úkolem zkontrolovat pražský inventář, protože vladař nedostával o svém pražském majetku takřka žádné zprávy. V dopise z 1. května toho roku žádal Petr Vok Veselského, aby Náčelkovi nedělal komplikace a vše mu ukázal. Vysvětloval hospodáři, že Náčelek provádí tuto akci proto, že nikdo vlastně neví, kolik slepicí, krocanů, hus, dobytka a obilí se ve vokovickém dvoře vypěstovalo a komu bylo co prodáno. Stejně tak měl buchalter zkontrolovat, jak se hospodařilo v uplynulých dvou letech se dřevem, o kterém se na Třeboni též nic nevědělo (již třetí výtka týkající se dřeva).²⁵

Vintířova kontrola skončila chytře nalíčenou fingoanou loupeží erárních peněz, kterou zorganizoval Ledenický se svým služebníkem, aby zamaskovali chybějící finance.²⁶ O výsledcích Náčelkovy revize není nic známo, ale Veselský pravděpodobně buchaltera neuspokojil, protože nedostatky v jeho úřadě byly zjevné; že by se je však snažil nějak zakrývat jako Ledenický, o tom neexistují doklady. Nespokojenost dokazoval dopis Petra Voka z června 1604. Jednalo se o jakési „kázání“, které Rožmberk Veselskému uděloval a byl to vůbec nejdelší vladařův list zaslaný pražskému hospodáři. Avšak i tento dopis se vyvaroval ostré argumentace a raději se uchýlil k trpělivému vysvětlování. Nejprve mu vytýkal, že opět neposílá týdenní účty ke kontrole. Vladař mu přikázal, aby vyhotovil všechny týdenní účty od svého nástupu do funkce až do dubna 1604 (tj. za dva roky - sic!) a okamžitě mu je po poslovi poslal. Dále se opakuje již obehnaná písnička. Jak se stalo, že oficiálně za půl roku neodstavil od dvaceti krav ani jedno tele, respektive kam je prodal a proč o tom vladař neví. Proč ještě nenechal posekat kunratické louky, proč zbytečně živí podruha, který hlídá u Vltavy dřevo, když stačí dřevo pouze uzamknout. Tyto a ještě mnoho další poznámky obsahoval předlouhý dopis.²⁷

²⁴ Srov. TAMTÉŽ, fol. 298 (30. 12. 1603), fol. 299-299' (30. 12. 1603). Zejména druhý z nich svědčí buď o trpělivosti Petra Voka s defraudantem Veselským nebo o jeho totální bezmoci ho přinutit, aby se zpronevěrami přestal.

²⁵ TAMTÉŽ, fol. 336 (1. 5. 1604).

²⁶ Srov. A. STEJSKAL - M. BASTL, *Vzestup*, s. 119.

²⁷ SOA Třeboň, CR-registratura, z Rožmberka, sign. 9c, fol. 341'-342 (10. 6. 1604).

Jisté zlepšení asi nastalo. Veselský poslal vladaři týdenní účty, v nichž sice byly drobné nedostatky, ale alespoň měl Petr Vok konečně příležitost nějak jeho hospodaření kontrolovat.²⁸ Poslední dochovaný písemný kontakt hospodáře a Rožmberka z října 1604 pak dokládá, že Veselský nebral žádné příkazy dlouho vážně. Po půl roce se již opět objevily Vokovy výčitky týkající se (jak jinak) hospodaření se dřevem. Rožmberk žádal po Veselském vysvětlení, proč nechal rozřezat tolik dřeva a na co jej potřebuje.²⁹

Tolik kritizování úředníci si však byli jisti svou pozicí a z míry je nevyvedlo ani případné nečekané a předčasné odvolání z funkce, kam až mohl v třetí fázi dospět jejich vztah k rožmberskému vladařovi. Stalo se tak právě Janovi Ledenickému a Adamovi Veselskému. Problémy s příliš samostatnými a na sebe myslícími služebníky trvaly vždy přes dva roky. Ledenický byl nucen odstoupit mimo účetní termín na konci února 1599. Veselskému přitížilo, že jeden z jeho příznivců, nyní již rožmberský kancelář Jindřich Vintíř z Vlčkovic, na konci roku 1604 náhle zemřel, a tak byla za nepohodlného hospodáře vyhledána náhrada. Ještě v prosinci 1604 Adam Veselský funkci opustil; byl odvolán náhle a nečekaně opět mimo účetní termíny o první adventní neděli.

Intermezzo 2

(Kariéry hospodářů po jejich odchodu z této funkce)

Za dlouholetou činnost Jana Studničky v rožmberských službách mu Petr Vok v roce 1594 chtěl dát darem tzv. Smetánkovský dům v Třeboni. Z odměny však sešlo, protože *někdo mu to zkazil*. Dlouholetý a možná zkompromitovaný Jan Studnička zřejmě nevyhovoval nastupující dravé klice rožmberských úředníků typu Martina Grejnara a Jan Nygrýna. Do žádné další funkce pro pány červené pětিলisté růže nevstoupil.³⁰

Kariéra Jana Ledenického vybočila svým tragickým vyústěním ze soudobých modelů.³¹ Důsledky svých defraudací vtáhl do svého života tehdejšího rožmberského kuchmistra Jindřicha Vintíře z Vlčkovic a s ním spřízněné

---

²⁸ TAMTÉŽ, fol. 346' (8. 7. 1604).

²⁹ TAMTÉŽ, fol. 373' (14. 10. 1604). Při jeho psaní asi Petr Vok myslel na to, že jeho více než roční nepřítomnost v Praze má negativní stránky. Jeho rozkazy ohledně dřeva splnil vlastně až v březnu 1605 nový hospodář Jan Libra, jak dokládá ve své zprávě ze dne 2. 3. 1605: *Dříví k stavění, o kterémž předešle bylo od Vaší Milosti Adamovi Veselskému poručeno, aby je stesati a pěkně srovnati i přikrýti dal, aby tak v haldě ležíc neshnilo, o čěž se Pavel Náček k němu domlouval, tak jsem je již stesati dal....* Srov. SOA Třeboň, CS-registratura, sign. II. 217 A-8, kart. 140.

³⁰ Petr Vok žádal Třeboňské na jaře 1594, aby Studničkovi zapsali Smetánkovský dům se zahrádkami a polnostmi jako jeho majetek do městských knih. Na reversu jeho žádosti však neznámá ruka připsala: „*někdo mu to zkazil*“. V roce 1604 třeboňští měšťané ocenili dům na 620 kop grošů míšeňských a k šacuňku připojili i popis domu s jeho nájemníky. Srov. SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. I B 5 AS 5.

³¹ Srov. A. STEJSKAL - M. BASTL, *Vzestup*.

úředníky.³² Tento ambiciózní rytíř nakonec stál u Janova tragického konce. Poté, co Ledenický 28. února 1599 opustil svěřený úřad, pracoval na jeho zničení. V červnu byl Ledenický v Praze zatčen, spolu se služebníkem Křížem podstoupil torturu a vše vyšlo najevo. Podvody, skandální život i zpronevěra takřka 2500 kop grošů míšeňských. Kuchmistr Vintíř byl důsledný. Osobně se zúčastnil mučení a podle V. Březana *nejvíce na jeho* [Ledenického, pozn. autora] *smrt tiskl*.³³ Jan Ledenický pak s Křížem skutečně skončili 27. července 1599 na českokrumlovské šibenici, což byl tehdy neslýchaný konec pražského hospodáře. Většina usvědčených defraudantů totiž dostala možnost své dluhy vůči rožmberskému vladaři zaplatit a dožila klidně na svém majetku. Ledenický se stal obětí tvrdé konkurence mezi úředníky.³⁴

Adam Veselský sice funkci opustil v prosinci 1604, v Praze však se svou manželkou Alžbětou zůstal. Petr Vok jim za dlouholeté služby vykázal obydlí v domě U pštrosů na Hradčanech, který jim pak v únoru 1606 velmi výhodně za 2500 kop grošů míšeňských prodal.³⁵ Veselský se tak stal obyvatelem hlavního města Království českého a odpoutal se od svých jihočeských kořenů, ač si Rožmberk vymínil v kupní smlouvě několik práv k Adamově novému obydlí. Nejdůležitější bylo, že se mohl v domě U pštrosů kdykoli v budoucnosti ubytovat i se svým doprovodem.³⁶

Jan Libra zůstal na rozdíl od předcházejících pražských hospodářů i po svém zproštění z funkce ve službách Rožmberků a dokonce si polepšil. Stal se komorním písařem, postoupil tak v čelo rožmberské finanční správy a získal

---

³² Srov. medailónek z pera V. Bůžka v díle Václav BŮŽEK - Josef HRDLIČKA a kol., *Dvory velmožů s erbem růže, Všední a sváteční dni posledních Rožmberků a pánů z Hradce*, Praha 1997, s. 242-247.

³³ Srov. rozsáhlý komentář k popravě V. BŘEZAN (ed. J. PÁNEK), *Životy*, II, s. 547-548.

³⁴ Vůči defraudantům postupoval vladař ve většině případů velmi mírně. Vedla ho k tomu racionální úvaha o nedostatku samostatně jednajících úředníků. Většinou byli přeřazeni na jinou funkci a museli uhradit výši zjištěné (ne skutečné) zpronevěry. Pouze dvakrát byli defraudanti popraveni. Jedním z dvou případů byl právě Jan Ledenický. K obecným souvislostem všudypřítomných zpronevěr srov. A. STEJSKAL, *Finanční zpronevěry*, s. 88-89.

³⁵ Koupě byla pro Veselského výhodná. Při zápisu do hradčanských městských knih měl složit pouze 600 kop grošů míšeňských. Dalších 400 kop měl zaplatit při svatém Havlovi 1606. Zbývajících 1500 kop bylo rozděleno na desetiny a novopečený Pražan je musel po 150 kópách splácet každoročně o svatém Havlu (16. 10.). Dům by touto formou splatil až v říjnu 1616. K tomu srov. SOA Třeboň, CS-registratura, sign. II. 319-N.18, kart. 158, výpis z hradčanských městských knih pro potřeby Petra Voka z Rožmberka. Jak splácení probíhalo, nevíme, protože hradčanské trhové knihy z té doby shořely (cezura 1593-1693). K tomu Jiří ČÁREK a kol., *Městské a jiné úřední knihy Archivu hlavního města Prahy*, Praha 1956, s. 100-103.

³⁶ *Tak kdykoliv Jeho Mi[losti] pán ráčil do Prahy se dvorem svým přijedti, aby jak Jeho Milost pán, tak i služebníci a dvořané Jeho Milosti i s koňmi svými, lozumenty své v témž domě míti mohli a jměli*. Podmínka byla zrušena pro případ vladařovy smrti a Petr Vok ji za svou osobu nikdy nevyužil. Srov. TAMTÉŽ a J. KUBEŠ, *Jan Libra*, s. 98.

predikát ze Soběnova.³⁷ Pravděpodobně byl dvakrát ženatý. Již v roce 1605 žádal Petra Voka o povolení k sňatku, jestli však ke svatbě došlo, nevíme.³⁸ V říjnu 1610 se však již oženil, když si vzal Kateřinu Dekarovou ze Soběslavi. Svatební veselí jim v třeboňském zámku vystrojil rožmberský vladař.³⁹ Po jeho smrti přešel do služeb jeho dědiců, Švamberků, kde je doložen ještě v roce 1612.⁴⁰

O ostatních hospodářích nejsou známa bližší fakta o jejich pozdějším životě.

Závěr

Postavení rožmberského úředníka v Praze bylo pro členy lokální mocenské elity z řad vrchnostenské byrokracie lákavé. Pomohlo těmto měšťanům k seberealizaci, vyneslo je mezi špičky městské společnosti a dokonce díky němu mohli získat predikát. Pražský život musel hospodáře nutně poznamenat a ovlivnit jejich životní styl a smýšlení. Pravidelný styk s kulturním a ekonomickým luxusem zapříčinil vnitřní proměnu jejich osobností. Nejvýraznějším projevem hospodářova života v Praze se navenek mohlo stát jeho povýšenecké vystupování (Ledenický, Veselský). Jednalo se však pouze o jednu stránku problému, která souvisela jednoduše s tím, že se hospodáři stýkali s elitou šlechtickou, měšťanskou a kulturní a neměli nad sebou bezprostřední společenskou kontrolu. Jinou podobu věci vyjadřoval poměr k pánu, rožmberskému vladaři a i ten se proměňoval, a to ve třech fázích. Ani vyhoštění hospodáře z funkce neznamenal pro tyto muže existenční problémy.

Proti příliš samostatným a na sebe myslícím hospodářům typu Veselského stál i jiný druh lidí jaký představoval Jan Libra. Nebyl tak dravým jedincem jako jeho předchůdci v úřadě, ale jeho vzestup se skrýval za jeho pečlivostí, oddaností a úřednickou náturou. Se svou pozicí nezhazoval a dokázal vytěžit hodně. Jako jediný z pražských hospodářů postoupil v úřednické hierarchii na místo komorního písaře a ovládl tak finanční chod celého rožmberského dominia. Veselský i Libra získali z funkce pražského hospodáře svým způsobem maximum a potvrdili tím, že tento úřad, díky jeho vazbě k hlavnímu městskému sídlu posledního Rožmberka a centru království, nabízí mnoho. Osud Ledenického byl jen krutou výjimkou.

---

³⁷ Srov. SOA Třeboň, CR-registratura, z Rožmberka, sign. 23b, fasc. II. Jan Libra se stal komorním písařem po odcházejícím Václavu Libějovském a jeho písmo se v komorních účtech objevuje k svatému Havlu 1609. Vedl je až do smrti Petra Voka z Rožmberka v listopadu 1611.

³⁸ Jeho žádost ze dne 19. 9. 1605 je uložena v SOA Třeboň, CS-registratura, sign. II. 217 A-8, kart. 140.

³⁹ K tomu blíže V. BŘEZAN (ed. J. PÁNEK), *Životy*, II, s. 617-618.

⁴⁰ J. KUBEŠ, *Švamborský dvůr*, s. 466.

Summary:

Rosenbergica 3.

Between main town and main country residences

The communication of Petr Vok of Rožmberk with his Prague housekeepers (1594-1611)

This article deals with the relationship between the last lord of Rožmberk and his housekeepers in Prague in the times when Petr Vok spent only a few months a year in Prague or he did not travel to his main town residence in Prague at all (after 1603). In those times the housekeeper became a real head of Rožmberk administrative in Prague. Between 1594 and 1611 we know about 7 such officials. These were mostly men who tried to enrich from the Rožmberk's incomes. Petr Vok knew about the problems with his too much „independent“ housekeepers and tried to find a way to make them fill all his orders. But the article shows that he did not succeed in his efforts because the position of his official bureaucracy was very strong and even an execution of one of the Prague housekeepers did not help him. At the end of his life he could only hope that the next housekeeper would be more „faithful“ and would follow his instructions. This „dream“ was realized in a personality of Jan Libra who became the Prague housekeeper between 1605 and 1609.

The summary was translated by the author